

Verkondiging

Gemeente van de Heer Jezus Christus,

De lezingen van vandaag lopen het risico ten onder te gaan in hun eigen evidentie. Wie kan het hier eigenlijk niet mee eens zijn? Wie rijk is draagt verantwoordelijkheid voor wie arm is en wie dat niet doet, is een boef. Nou, dat heeft dominee dan weer mooi gezegd. Het was een tikje moraliserend. Het had iets van een betweterig vingertje. Maar dat is van tijd tot tijd nog niet eens zo slecht. We hebben het weer eens gehoord en wij vervolgen onze weg.

Toch blijft een lichte verontrusting. Want we voelen ook wel aan dat onze lezingen elk feestje en dus ook ons eigen feestje onder kritiek stellen en daarom ook een beetje verpesten. Ze vragen ons onder ogen te zien wie niet aan ons feestje deelneemt. Wie – en mogelijk helemaal onbewust – buitengesloten wordt. En ons feestje reikt ver. Mogelijk zou je heel onze Westerse cultuur één groot feest kunnen noemen waarbij we vergeten zijn wat het eigenlijk allemaal anderen kost en ontzegt. Hoe wij het ook wenden of keren, op mondiaal niveau zijn wij de rijke man en op geen enkele manier de arme bedelaar Lazarus.

In alle eerlijkheid, is er ook wel iets dat mij tegenstaat in de gelijkenis van vandaag, hoe smakelijk deze ook verteld wordt. Precies dat is het probleem. Van dik hout worden hier wel erg dikke planken gezaagd. De moraal ligt er wel heel dik bovenop. Ten overvloede vertelt Lucas er ook nog bij dat Jezus deze gelijkenis vertelt met het oog op de Farizeeën die geldzuchtig waren, alsof we dat al niet vanuit de gelijkenis zelf door

zouden hebben. Het verhaal is overigens ook niet heel specifiek christelijk. Je zou kunnen zeggen dat de moraal – kritiek op rijken, sympathie voor de armen – eigenlijk overal ter wereld gevonden wordt. We vinden het in vele komedies; van Middeleeuwse wagenspelen tot aan de *Gierigaard* van Molière aan toe. Meer in verband met onze Evangelielezing valt te wijzen op zowel een Griekse, joodse, als een Egyptische variant. Eigenlijk lijken alle landen rondom de Middellandse zee in de tijd van het ontstaan van het evangelie volgens Lucas wel dergelijke verhalen te hebben, inclusief de ontknoping daarvan in het hiernamaal. De parallellen van met name het Egyptische verhaal zijn zo frappant dat geleerden lange tijd dit gedeelte uit het evangelie volgens Lucas niet voor oorspronkelijk hielden. In dat Egyptische verhaal – het is te mooi om er helemaal niets over te zeggen – wonen een vader en een zoon een begrafenis van een rijke en een arme man bij. De vader zegt tegen zijn zoon dat hij begraven wil worden als die rijke man maar dat is zijn zoon helemaal niet met hem eens. Om zijn gelijk te bewijzen neemt de zoon de vader mee naar de onderwereld waar ze ontdekken dat de arme daar een ereplaats inneemt terwijl de rijke gekweld wordt. Op trouwens een heel subtiele wijze. De rijke man heeft in die grote zaal die Hades heet, een plekje gekregen net naast de deur. En die gaat natuurlijk nog al eens open als er weer een dode binnentreedt. En dan krijgt de rijke de hele tijd de hoek van de deur precies in zijn oog. Dat dit verhaal dus in zo ongeveer elke cultuur voorkomt, is voor mij geen aanleiding om het Bijbelverhaal als niet authentiek te beschouwen, maar wel om te denken dat de kern niet in het onderscheid tussen arm en rijk moet worden gevonden, hoeveel moeite Lucas ook onderneemt om ons daar te willen hebben. Het is bij nader inzien ook niet de rijkdom waarmee het mis is in deze gelijkenis. Eigenlijk wordt eenvoudigweg de stand van zaken beschreven. Er is ergens een rijke man die gewoon is

zich te kleden in het allerfijnste purper en linnen. U moet zich voorstellen dat purper kwam van de purperslak. Het is, laat ons zeggen, het gebruikelijke aanbod van de P.C. Hoofdstraat vandaag. En dagelijks viert hij uitbundig feest. We haasten ons naar het oordeel in deze tekst. Want we zijn zelf helemaal met de moraal doordrenkt dat dit natuurlijk niet kan. Maar, als we goed kijken, dan ontbreekt dat in de tekst volledig. Nergens in de bijbel wordt rijkdom an sich veroordeeld. Nergens is deze rijkdaard in overtreding. Niemand zegt, geen wet en eigenlijk ook Mozes en de profeten niet dat dit niet kan. De rijkdaard doet niets verkeerd. Hij viert eenvoudigweg elke dag feest en waarom ook eigenlijk niet. Hij doet er niemand kwaad mee. Het is zijn eigen geld en daarmee mag je doen wat je wilt. En er is ook een bedelaar, Lazarus. Ook van diens beschrijving wordt in de gelijkenis behoorlijk veel werk gemaakt. Hij is overdekt met zweren en zou ontzettend graag zijn maag vullen van iets dat wat van de tafel overblijft maar dat is hem niet gegeven. Er zijn slechts honden die zijn zweren likten. Dat is geen lieflijk of troostrijk beeld. Het beeld van de hond als schoothond of huishond kent het Oosten niet. Het is de ultieme vernedering van een mens. En het zijn ook dergelijke mensen die na hun dood door engelen ten paradijze gevoerd worden. Een echo daarvan kunnen we nog altijd horen in de Rooms-katholieke liturgie waarin precies dat troostrijke vers rondom de overledene wordt gezongen: 'in paradisum deducant te angeli'. Deze bedelaar heeft – en dat is veelzeggend – in tegenstelling tot de rijke, wel een naam: Lazarus. Hij die in de ogen van de rijke geen naam mocht hebben, heeft een naam bij God. Maar nogmaals; niemand is hier in overtreding. Zoals de rijkdaard gewoon is elke dag feest te vieren is de bedelaar Lazarus gewoon elke dag te hopen dat hij zijn honger mag stillen met wat van de tafel overschiet. De werkwoorden die hier in de grondtaal gebruikt worden, geven aan dat dit een gebruikelijke situatie

was. Zo ging het alle dagen en Lazarus hoort – om het zo maar eens te zeggen – tot het meubilair. Het oog van de rijke valt niet eens meer op Lazarus. Hij zou hem pas missen als hij er niet meer was. Nu ja, dat gebeurt. Lazarus sterft. En Lazarus krijgt een ereplaats. Hij wordt gekoesterd aan de borst van Abraham. Maar ook de rijke sterft. En in het hiernamaals worden de rollen precies omgekeerd. Nu smacht de rijke naar, al was het maar een drupje water om zijn vinger in te dompelen om verkoeling te vinden in de vlammen die zijn lichaam gedurig pijnigen. Nu is de rijke de bedelaar geworden. De onverbiddelijkheid van Abraham zou deze of gene tegen de borst kunnen stuiten. De rijke wordt nog wel vriendelijk met ‘kind’ aangesproken. Abraham ontzegt de rijke niet dat hij tot het volk van het verbond behoort maar er is niets meer aan te doen. Wie op aarde zijn loon heeft gehad, kan dat niet nog eens in de hemel krijgen. Wie op aarde niets heeft gekregen, krijgt zijn troost in de hemel. Het klinkt allemaal een beetje merkwaardig. En ook als iets waarmee de kerk de armen op de aarde ooit zoet hield. Maar Abraham bedoelt niet meer dan te zeggen dat de hemel geen andere werkelijkheid kan openbaren dan op aarde is gegeven. Wat daar onoverbrugbaar was, zal dat ook in de hemel zijn. Maar het is natuurlijk helemaal niet de bedoeling om al te lang in het hemelrijk te vertoeven. Lange tijd had het jodendom grote moeite met een concept als het hiernamaals. Er werd een laatste oordeel verwacht en een opstanding van de doden. Pas onder invloed van al die verhalen over het hiernamaals waar ik het net over had, beginnen ook in het jodendom verhalen daarover los te komen. Maar het hiernamaals blijft hooguit een literaire ingreep om iets wezenlijks over het leven hier en nu en op onze aarde te vertellen. Precies dat zijn wij in het christendom op een fatale wijze vergeten. De hemel vertelt ons hooguit hoe het op aarde wezen moet.

Precies dat is het hele punt. De hele gelijkenis is erop aangelegd om de blik te richten op de aardse verhoudingen en de mogelijkheden tot verandering die daar gegeven zijn. Dat is ook de reden waarom de rijke man onmiddellijk over het huis van zijn vader begint. Waar nog vijf broers wonen die mogelijk nog gewaarschuwd kunnen worden. Maar dat is nergens voor nodig, meent Abraham. Zij hebben immers de wet en de profeten. Als zij daar niet de rechtvaardige omgang tot de naaste in weten te lezen, dan zal zelfs de opstanding uit de doden hen niets zeggen. We hebben de profeten. En de vijf boeken van Mozes. Als nou die vijf broers ieder één boek voor hun rekening zouden nemen, zou uit elke bladzijde de zorg voor de naaste als broeder openbaar worden. De rijke man doet niets verkeerd. Hij mag elke dag zijn feest vieren. Maar in het hiernamaals blijkt dat hij de bedelaar bij name kent. Hij vraagt aan Abraham of Lazarus niet naar hem toe kan komen om hem te helpen. Hij blijft hardnekkig volharden in het afwijzen van enige relatie tussen hem en Lazarus. Als je er goed naar kijkt, zou je kunnen zeggen dat hij blijft commanderen zoals mensen met macht en rijkdom bekleed, dat kunnen hebben. Ik kan me nog goed herinneren hoe ik ooit een machtig en rijk man de hand schudde. Hij gebruikte mijn handdruk om mij weg te drijven terwijl zijn ogen alweer op zoek waren naar iemand aan wie hij meer had.

Lazarus blijft een te manipuleren object waar je macht over kunt blijven uitoefenen, zelfs in het hiernamaals. Iemand die hem moet dienen. Maar geen naaste. Niet zijn broeder. Niet een mens aan hem gelijk.

En dat is nu het eigenlijke probleem. Rijkdom wordt in de bijbel niet veroordeeld. Rondom armoede is de Bijbel soms opvallend nuchter.

Armen zult ge altijd bij u hebben. Een woord dat zelfs door Jezus geciteerd wordt als hem door zijn leerlingen de spilzucht van kostbare olie wordt verweten. Het leven in de gloria mag best wat kosten, al zal het bij ons calvinisten nooit echt goed komen en wel altijd bij een feestelijk kopje koffie blijven. Maar waar het werkelijk om gaat, is dat de rijke nooit een relatie, een verbond, een broederschap is aangegaan met zijn allernaaste. Met zijn eigen *designated survivor*. Je kunt niet de hele wereld op je schouders nemen. Dat is ook helemaal niet de bedoeling. Maar er is wel iemand die je aangewezen is. En die in zekere zin ook op jou aangewezen is. Lazarus is zijn naaste. Hij kende hem heel zijn leven bij naam. Maar hij heeft hem nooit willen zien, anders dan een manipuleerbaar object. Een lastig ding voor de deur. Hij zou niet kunnen zeggen welke kleur zijn ogen hadden. En dat is een ander verhaal. Zij waren aan elkaar gegeven als broeders, als naasten en wie bij leven een kloof tussen elkaar opwerpt, zal elkaar ook na de dood nooit meer vinden. Nee, de hele wereld kunnen wij niet redden. Wij moeten onszelf ook niet kwellen met eindeloze schuldgevoelens omdat wij rijker zijn dan anderen. Maar wat we wel kunnen, is elkaar in de ogen zien. Elkaars naam hoog houden en aan elkaar denken. De ander niet tot een ding maken. Maar te weten dat hij, dat zij een naam heeft, een geschiedenis, een gezicht en ons dat altijd voor ogen houden.

Amen.